SURXONDARYO VILOYATI IQLIMINING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Mamatkulova Mayaguzal Yalkopberdiyevna
Termiz, O'zbekiston

Iqlim o'zgarishining inson salomatligiga ta'siri orasida jarohatlar va odamlarning halok bo'lishiga olib keladigan ekstremal ob-havoning bevosita ta'siri[1], shuningdek, hosilning yetishmasligi yoki toza ichimlik suvidan foydalanishning etishmasligi kabi bilvosita ta'sirlar kiradi[2]. Iqlim o'zgarishi aholi salomatligi uchun keng ko'lamli xavflarni keltirib chiqaradi[3]. Sog'liq uchun xavflarning uchta asosiy toifasiga quyidagilar kiradi: (1)to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiluvchi ta'sirlar (masalan, issiqlik to'lqinlari, ekstremal ob-havo ofatlari tufayli), (2)ekologik tizimlar va munosabatlardagi iqlim bilan bog'liq o'zgarishlar (masalan, ekinlar hosildorligi, chivin ekologiyasi) orqali yuzaga keladigan ta'sirlar., dengiz mahsuldorligi) va (3)qashshoqlik, ko'chish va ruhiy salomatlik muammolari bilan bog'liq ko'proq tarqalgan (bilvosita) oqibatlar.

Aniqroq aytganda, salomatlik va issiqlik o'rtasidagi bog'liqlik (global haroratning oshishi) quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi[4]: zaif aholining issiqlik to'lqinlariga ta'siri, issiqlik bilan bog'liq o'lim, jismoniy faollik va mehnat qobiliyatiga va ruhiy salomatlikka ta'siri. Ba'zi hududlarda ko'payishi mumkin bo'lgan bir qator iqlimga sezgir yuqumli kasalliklar mavjud, masalan, chivinli kasalliklar, vibrion patogenlar kasalliklari, vabo va ba'zi suv bilan yuqadigan kasalliklar[4]. Sog'liqqa, shuningdek, o'rmon yong'inlari paytida jarohatlar, kasalliklar va havoning ifloslanishi orqali ekstremal ob-havo hodisalari (suv toshqini, bo'ronlar, qurg'oqchilik, o'rmon yong'inlari) jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Iqlim o'zgarishining sog'liq uchun boshqa ta'sirlari orasida dengiz sathining ko'tarilishi tufayli migratsiya va ko'chish kiradi; oziq-ovqat xavfsizligi va kam ovqatlanish[4], ichimlik suvining kamayishi, okeanlar va ko'llarda zararli suv o'tlari gullashining ko'payishi va issiqlik to'lqinlari paytida qo'shimcha havo ifloslantiruvchisi sifatida ozon darajasining oshishi[5]. Iqlim o'zgarishining ilon chaqishi epidemiologiyasiga ta'siri bo'yicha mavjud dalillar cheklangan, ammo ilon chaqishi xavfining geografik o'zgarishi kutilmoqda: Shimoliy Amerikada shimolga, Janubiy Amerika, Mozambikda va Shri-Lankadajanubga chaqish holatlari ko'payadi[6].

Iqlim o'zgarishining sog'liqqa ta'siri butun dunyo bo'ylab seziladi, ammo nomutanosib ravishda kam ta'minlangan aholiga ta'sir qiladi, bu ularning iqlim o'zgarishiga zaifligini, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda yomonlashtiradi[4][7]. Yosh bolalar oziq-ovqat tanqisligiga va keksa odamlar bilan birga haddan tashqari issiqlikka eng zaifdir[8].

Iqlim o'zgarishining sog'liqqa ta'siri xalqaro sog'liqni saqlash siyosati hamjamiyatini tobora ko'proq tashvishga solmoqda. 2009-yilda taniqli umumiy tibbiy jurnalda nashr etilgan *Lancet* : "Iqlim o'zgarishi 21-asrdagi eng katta global sog'liq tahdididir"[9]. Bu 2015-yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bayonotida yana takrorlangan[3]. 2019-yilda Avstraliya tibbiyot assotsiatsiyasi iqlim o'zgarishini sog'liq uchun favqulodda holat deb e'lon qildi[10].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, iqlim o'zgarishi bo'yicha muloqot atrof-muhit muammosi sifatida emas, balki sog'liq muammosi sifatida belgilansa, jamoatchilikni jalb qilish ehtimoli ko'proq[11][12]. Salomatlik iqlim o'zgarishi odamlarga qanday ta'sir qilishining bir qismi bo'lib, ko'chish va migratsiya, xavfsizlik va ijtimoiy ta'sirlar kabi jihatlardir.

Iqlim o'zgarishi sog'liqni saqlash natijalari bilan uchta asosiy yo'l, mexanizm yoki xavf orqali bog'lanadi

- To'g'ridan-to'g'ri mexanizmlar yoki xavflar: ekstremal ob-havoning o'zgarishi va buning natijasida bo'ronlar, suv toshqini, qurg'oqchilik, issiqlik to'lqinlari (o'rmon yong'inlari bu erda ham mos keladi)
- Bilvosita mexanizmlar yoki xavflar: ular biosferadagi o'zgarishlar (masalan, kasallik yuki va kasallik tashuvchilarining tarqalishi yoki oziq-ovqat mavjudligi, suv sifati, havoning ifloslanishi, erdan foydalanishning o'zgarishi, ekologik o'zgarishlar) orqali amalga oshiriladi.
- Ijtimoiy dinamika (yosh va jins, sog'liqni saqlash holati, ijtimoiy-iqtisodiy holat, ijtimoiy kapital, sog'liqni saqlash infratuzilmasi, harakatchanlik va ziddiyat holati)

Ushbu sog'liq uchun xavflar "ijtimoiy va geografik o'lchamlarga ega, dunyo bo'ylab notekis taqsimlanadi va ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish, texnologiya va sog'liqni saqlash xizmatlari ta'siriga ta'sir qiladi".

Iqlim o'zgarishining inson salomatligiga ta'siri uchun rasm

Iqlim o'zgarishi issiqlik to'lqinlarining chastotasi va zo'ravonligini va shuning uchun odamlar uchun issiqlik stressini oshiradi. Insonning issiqlik stressiga bo'lgan munosabati bo'lishi mumkin gipertermiya, issiqlik urishi va boshqa zararli ta'sirlar. Issiqlik kasalligi ko'plab organlar va tizimlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, jumladan: miya, yurak, buyraklar, jigar va boshqalar[16] Issiqlik to'lqinlari surunkali buyrak kasalligi (CKD) epidemiyalariga ham olib keldi[17] [18]. Uzoq muddatli issiqlik ta'siri, jismoniy zo'riqish va suvsizlanish CKD rivojlanishi uchun etarli omillardir[17][18].

Issiq to'lqin paytida o'pkaning surunkali kasalliklaridan o'lish xavfi yozning o'rtacha haroratiga nisbatan 1,8-8,2% ga yuqori ekanligi taxmin qilingan[19]. Issiqlikdan tanadagi stress ham suyuqlik yo'qotilishiga olib keladi, bu esa o'pka perfuziyasini buzadi. Yuqori ifloslantiruvchi kontsentratsiyalar bilan birgalikda bu bronxial yallig'lanishga olib keladi. Bu o'rtacha va og'ir surunkali obstruktiv o'pka kasalligi (KOAH) bo'lgan odamlarda, xona ichidagi haroratning oshishi nafas qisilishi, yo'tal va balg'am ishlab chiqarishning yomonlashishiga olib kelishi mumkin. har 1 kishi uchun KOAH bilan kasallanganlar uchun kasalxonaga yotqizish darajasi 8% ga oshadi. °C 29 dan yuqori haroratning oshishi°C[20].

Inson tanasi, hatto past faollik darajasida ham haddan tashqari issiqlikning oldini olish uchun bug'lanishli sovutishni talab qiladi. Issiq to'lqinlar paytida atrof-muhitning haddan tashqari issiqligi va namligi bilan etarli darajada bug'lanishli sovutish buzilishi mumkin. 35 °C (95 °F) dan yuqori nam lampochkaning barqaror harorati - bu inson tizimlarining chidamliligi terini etarli darajada sovutishga qodir bo'lmagan chegara[21][22]. Bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, hatto yosh,

sog'lom odamlar ham ho'l lampochkaning harorati 31 °C darajadan yuqori bo'lsa, o'zlarining asosiy haroratini omon qolish mumkin bo'lgan chegaralarda ushlab turolmaydilar[23].

2020-yil holatiga ko'ra, faqat ikkita ob-havo stantsiyasi 35 °C ni qayd etgan ho'l lampochkaning harorati va faqat juda qisqacha, ammo bu hodisalarning chastotasi va davomiyligi davom etayotgan iqlim o'zgarishi bilan oshishi kutilmoqda[24][25][26].

Keksa aholi va birgalikda kasalliklarga chalinganlar issiqlikning oshishi tufayli salomatlik xavfini sezilarli darajada oshiradi[20]. Haddan tashqari issiqlik ta'siri "o'tkir sog'liq uchun xavf tug'diradi, 65 yoshdan oshgan odamlar, shaharlardagi aholi va sog'lig'i bilan bog'liq odamlar ayniqsa xavf ostida".

Prognozlarga ko'ra, global isish butun dunyo bo'ylab uyquni sezilarli darajada buzadi, ayniqsa daromadi past mamlakatlar aholisi uchun. Atrof-muhit haroratining eng katta ko'tarilishi tunda qayd etilgan.

Kognitiv salomatlik bilan bog'liq muammolar (masalan, depressiya, demans, Parkinson kasalligi) bo'lgan odamlar yuqori haroratga duch kelganlarida ko'proq xavf ostida bo'lishadi va "qo'shimcha ehtiyot bo'lishlari kerak", chunki kognitiv qobiliyatlar issiqlikdan farqli ravishda ta'sirlanishi ko'rsatilgan. Qandli diabet bilan og'rigan, ortiqcha vaznli, uyqusiz yoki yurak-qon tomir / miya qon tomir kasalliklari bo'lgan odamlar haddan tashqari issiqlik ta'siridan qochishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. „Human Health: Impacts, Adaptation, and Co-Benefits — IPCC“. 31-oktyabr 2020-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 11-oktyabr 2020-yil.
2. ↑ „Water and the global climate crisis: 10 things you should know“ (en). *www.unicef.org*. 27-oktyabr 2021-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 27-oktyabr 2021-yil.
3. ↑ Jump up to:3,0 3,1 „WHO calls for urgent action to protect health from climate change – Sign the call“. *www.who.int*. World Health Organization (2015). 8-oktyabr 2015-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 19-aprel 2020-yil.
4. ↑ Jump up to:4,00 4,01 4,02 4,03 4,04 4,05 4,06 4,07 4,08 4,09 4,10 4,11 4,12 4,13 4,14 4,15 Romanello, Marina; McGushin, Alice; Di Napoli, Claudia; Drummond, Paul; Hughes, Nick; Jamart, Louis; Kennard, Harry; Lampard, Pete *et al*. (October 2021). "The 2021 report of the Lancet Countdown on health and climate change: code red for a healthy future". *The Lancet* **398** (10311): 1619–1662. doi:10.1016/S0140-6736(21)01787-6. PMID 34687662. ↑ McMichael, Anthony J; Woodruff, Rosalie E; Hales, Simon (March 2006). "Climate change and human health: present and future risks". *The Lancet* **367** (9513): 859–869. doi:10.1016/s0140-6736(06)68079-3. PMID 16530580.